

Ерик-
Еманюел
Шмит

ЧОВЕКЪТ,
КОЙТО
ВИЖДАШЕ
ОТВЪД
ЛИЦАТА

ЕРИК-ЕМАНЮЕЛ ШМИТ

ЧОВЕКЪТ, КОЙТО ВИЖДАШЕ ОТВЪД ЛИЦАТА

L'Homme qui voyait à travers les visages
Eric-Emmanuel Schmitt
Copyright © Editions Albin Michel – Paris 2016
All rights reserved.

Всички права запазени. Някоя част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана, съхранявана в информационна база данни, копирана или препечатвана с каквито и да е технически средства, без предварителното писмено разрешение на издателството.

© Гриша Атанасов – превод от френски език
© Фиделия Косева – художествено оформление на корицата
© Издателство ЕРА, София, 2017
ISBN 978-954-389-446-8

1.

– Спиш ли?

Иска ми се да извикам „не“ на гласа, който ми говори, но си мълча и стискам клепачи. Дори една произнесена дума ще ме изтръгне от съня, който ме омагьосва.

На полянка, изпъстрена от слънчеви петна, старец с тебеширенобяла брада ми подава перуника и ми сочи с пръст един кон. За моя голяма изненада, скачам върху косматия гръб – не съм знаел, че умея да яздя кон, не съм знаел, че въобще умея да яздя – после обещавам на прародителя да изпълня мисията, която ми е поверил. Той се усмихва и когато тънките му устни се разтварят, от тях се изливат птичи песни. Слънцето блести.

– Спи ли?

Изчаквам няколко секунди. Ако паузата се проточи, ще мога да продължа към целта си и да стигна до замъка. Напрягам се, сграбчил юздите, и ми се струва, че вися между два свята – единият предметен, в който прасците ми се притискат към топлите хълбоци на алезана, другият – абстрактен, където едва съм притворил очи и бегло дочувам нещо.

Друидът срещу мен накланя глава към рамото си, разочарован, че не се впускам напред. О, как ме възпира гласът, този глас, който ме парализира, този глас, който, ако продължи да настоява, ще ме катапултира другаде!

За щастие тишината се проточва... Успокоен се потапям отново в света, в който моят вихрогон препуска през гората. Харесва ми бързината му, лекотата му, грацията, с която прескача локвите, заобикаля препятствията, снижава се, за да избегне клоните. Копитата му сякаш вече не докосват земята.

– Спиш ли, скъпи? – прошепва станалият внезапно нежен глас.

Някаква тръпка ме сгрива. Струва ми се, че разпознавам този тембър. В небето, зад върховете на дърветата, се явява лицето на майка ми, огромно, нежно, лъчезарно, благосклонно. Тя ме окуражава. Подканя ме да ускоря. Щастие... Докато галопирам, усещам и ласката на нейното присъствие.

– Ставай, кретен!

Удар по рамото. Залитам. Губя равновесие.

В първия свят падам от коня. Във втория – се смъквам от стола си. Оставам зашеметен от падането, схванат, с пресъхнала уста и натъртен задник.

Отварям очи. Сбогом път, горичка, жребец! Озовавам се в тясната канцеларийка, която са ми предоставили в редакцията на „Утре“, всекидневника на Шарлероа. Майка ми е изчезнала – естествено, тя е умряла при раждането ми – на нейно място се мъдри червендалестата мутра на Филибер Пегар. Дебел, як, зачервен, издул се от ярост като бик, директорът ме оглежда презрително, очите му бягат нагоре-надолу, без да ме виждат.

– Огюстен, не ти плащаме, за да спиш!

Докато ставам, си представям как му отговарям, че работата ми като стажант във вестника дори не е платена, но срамежливостта ме възпира, а остра болка ме пробожда в опашната кост. Разтривам си задните части.

– Извинете, господин Пегар.

От съседните кабинети долитат смехове.

Шефът издава отвратена въздишка и отмества поглед, както и колегите, които се наслаждават на сцената. Аз ги отвращавам.

Скован от злорадото им внимание, отново събарям стола си, докато се опитвам да седна.

– О, извинете, извинете...

Измънкал съм извинения на стола, случаят ми се утежнява.

Имам жалък вид, знам... Повече съм дълъг, отколкото едър, нямам тяло, а стъбло, стъбло, което се огъва под тежестта на черепа ми. С ръбестото теме и превитата шия силуетът ми напомня закачалка, дори когато се изправя, изглеждам изкривен. По-скоро съм кокалест, отколкото слаб: ако оголя ръце, се виждат сухожилия, никакви мускули. При басейна – място за мъчения, което избягвам – разкривам вдлъбнатини там, където нормалните индивиди се

хвалят с релефи, на гърдите и дупето. Ако си събуя чорапите, излагам на показ толкова лишени от плът крака, че могат да се преброят двайсет и шестте им кости. Колкото до пълната голота... притежавам само един цвят, бежовото – бежова кожа, бежова коса, бежови ириси, бежов пубис – на пясъчен фон ставам невидим. Гарантирана безцветност! Макар че не съм отделял много време, понякога се опитвам да открия в огледалото какво у мен би могло да се хареса, но всеки път нещо ме прекъсва, преди огледът да даде резултат.

Според социалната работничка, с която ме задължават да се срещам, аз не се обичам. Не е вярно... Аз съм склонен да се ценя, но на другите им се повръща от мен! На моята незначителност ѝ липсва дискретност, аз смущавам, досаждам, дразня, безличността ми предизвиква коментари. Притискам се към стените в стремежа си да остана невидим, но хората ме забелязват, те ме заглеждат, а после изхрочват оскърбление с враждебна гримаса. „Физиономия, която плаче за шамари”, обобщи един възпитател, когато бях на шестнайсет. На двайсет и пет удостоверявам, че дефиницията му си остава в сила. Поради някаква причина, която ми убягва, ме държат виновен за моята анатомия, упрекуват ме, че натрапвам своята неблагодарност. Оставам си жертва, която обвиняват, без никога да буди и най-малко съчувствие. Може би щеше да е по-добре да бях обременен от истинска осакатеност? Сляп, парализиран, еднорък, може би тогава щях да получавам уважение?... От време на време подозирам, че надушват и моето малодушие...

– Е, какво предлагаш, Огюстен? Младият чирак, разкъсан от амбиция, би трябвало да прелива от идеи, не е ли така? Надявам се, че не приемаш своето пребиваване тук като възможност да спиш на топло, макар че те сварвам за трети път на местопрестъплението.

Филибер Пегар тръби със заплашителен тон, убеден, че няма да отвърна. Забелязвам клопката, която ми подготвя. Ще падна ли в нея? Това ще го изпълни със задоволство. Мълчанието ми започва да го забавлява. Всъщност, ако е разочарован от мен, за сметка на това е очарован от себе си.

– Мисля си за разговори...

Той подскача, изненадан, че съм измъкнал нещо.

– Моля?

– Можем да интервюираме местни видни личности, да им поискаме мнението за състоянието на света, за кризата, за несигурността, за...

– Ние?

– Вестникът.

– Ти?

– Защо не?

Пребледнявам, стреснат от дързостта си. Директорът задява журналистите:

– Пазете си местата, приятели: нашият стажант макарон се наема да беседва с великите хора на този свят. Скоро не само ще бачкате във всекидневник с международно влияние, без нищо общо със сегашния парцал, благодарение на който си плащате тока, но ще се окажете безработни, защото господин Огюстен Тролие ще ви замени.

Той не удостоява никого с „господин”, освен ако не иска да стъпче събеседника.

– Кого ще интервюира Ваша Самодостатъчност? Отвори си бележника с адреси, че да се възползваме и ние от твоята мрежа. Кого? Папата? Краля на Луната? Да не си възкресил Дьо Гол, Ганди или Чингиз хан? Никога не си разговарял с важна личност, нещастен земен червей!

Втренчва се в мен със сбръчкано чело.

Отварям уста да възразя, но не издавам нито звук. Застивам омекнал. Стъклото отсреща безмилостно ми връща отражението на глуповатия ми израз. Спречкванията винаги протичат така: когато обидата ме достигне, си поемам въздух, задържам дъх, отдръпвам език... и репликата не идва. Физически всичко функционира, интелектуално – изостава. Дори да притежавам лък, липсва ми стрела.

Шефът изръмжава, изпълнен с раздражение:

– Хайде, на улицата!

Колегите престават да ни наблюдават и дават вид на погълнати, кой от монитора си, кой от статията си, кой от папките си. Вече са преживявали унижението с улицата и се опасяват заповедта на Пегар да не рикошира и да не се стовари и върху тях.

– Не ме бива на улицата, господине.

– Никъде не те бива. Марш на тротоара! Донеси ни нещо, намерено в канавката. Поне да събираш боклуци умееш, нали?

Да се подчиня. Да действам бързо, преди да е измислил по-изтънчено отмъщение. Грабвам якето, шапката и вълнените си ръкавици, но ми се иска да му обясня защо натежавам от топлината, защо задрямах, защо последните дни...

Пегар вече си е тръгнал.

Оставам да стърча жалко наред протрития килим. Сред стените не отеква нищо, освен трудолюбива тишина. Когато минавам край бюрата им, колегите ми навеждат глави, притискат лакти, свиват се – пазят се от мен, сякаш съм носител на опасен вирус. На уроци може би...

Излизам в коридора, отбивам се в тоалетната, изтръгвам мъчително няколко твърде тъмни капки от мехура си, после спирам при кухничката. Там се колебая. Сърцето ми препуска. Никого ли няма наоколо? Дали не се търкаля нещо за ядене, някое шоколадово десертче, парче кекс, филия хляб, бонбон... Откога не съм слагал нищо в уста? Оглеждам рафта и мивката: нищо. Предпазливо открявам вратичката на хладилника, където е останала начената кутийка бира. Защо не? Бирата съдържа повече калории от водата. Макар че в моето състояние и най-малката капка алкохол може да...

Едра ръка, цялата в пръстени, ляга върху кутийката. Чистачката си възвръща собствеността и я надига към голямата си уста, която пресича глава, лишена от шия, затъкната върху торса. Без да мигне с гъстите ресници на клепачите си, покрити с мазен син грим, тя поглъща течността наведнъж, цъка с език, облизва си устните, въздъхва доволно и се оригва...

След този спазъм тя вдига към мен очите си на алкохоличка, сякаш ме забелязва някъде в далечината, макар че стоя на петдесет сантиметра от нея, усмихва се бегло, после, с влачеши се чехли, усукани чорапи и нестабилна походка, си взема съдините и започва да мие пода с бърсалката. Като гледам как се вкопчва в дръжката, имам чувството, че е предназначена специално за да ѝ попречи да залита, а не за чистене.

Сигурен, че ме е забравила, изваждам кутийката от кошчето, където тя я е изхвърлила, и изсмуквам остатъка. Горчивият вкус на хмел регенерира сухия ми език, вълна от удоволствие преминава по гърлото ми като подземен трус, обратнопропорционален на капчиците, които са я предизвикали. О, само да можех да открия къде тази проклета Ум Калсум си държи запасите...

Взира се в служителката на „Утре“. Често, когато се съсредоточа върху някой човек, успявам да проникна в тайните му. Като цяло избягвам тези експерименти, защото научавам прекалено много ужасии, без които спокойно бих могъл да мина, но днес съм гладен, затова не се колебая. Погледът ми се впира в тлъстия ѝ тил.

– Къде си скатала запасите си от бира? – повтаря мозъкът ми и я сканира.

Ум Калсум устоява.

До мен не стига никаква информация.

С квадратното си тяло, колкото високо, толкова и широко, опакована в жарсен халат на лилиуми, тя представлява неразгадаем монолит. Алкохолът, с който е просмукана, ме държи на разстояние – а и е опасно да се приближаваш до пълна кофа.

Настоявам.

Тя подпират брадичка на дръжката, затваря очи, престава да търка и започва да помръдва едва доловимо с левия си хълбок. Сигурно сънува, че танцува. Долавям около нея само музика, ридания на цигулки, подрънкване на ситар, приглушени барабани и някакви езотерични слова. *Хаярт Алби Маак, Фат ал-маад...* Сигурно си пее наум, тананикането предпазва нейните загадки и я превръща в непревземаема крепост.

Ум Калсум ме надмогва. Впрочем тя има надмошние над всички членове на персонала тук, макар че стои в дъното на стълбицата. Ако бърше зле или пропуска да вдига телефона – единствените ѝ задължения – Пегар никога не ѝ се кара, приема, че тя пренебрегва праха по ъглите, че забравя да изпразни кошчетата, че се тросва по телефона и не благодари на доставчиците – той си премълчава.

Когато постъпих в редакцията преди месец, веднага попитах колегите защо Ум Калсум се ползва от привилегията да не попада под тиранията на шефа? „Нямаме никаква представа. Ако тя ти обясни, ела бързо да ни просветиш.“

Ако днес някой новак попита мен, ще му отговоря по същия начин. Ум Калсум си остава загадка, загадка, която малкото изплъзващи се подробности правят още по-непроницаема.

Ум Калсум е родена като момче и в началото се е наричала Роберт Петерс. Една сутрин, на четиресет години, докато играел на шашки в едно бистро в Шатлино, където от радиото гърмяла „Озкорини – спомняй си за мен“, Роберт Петерс внезапно разбрал, че в предишния си живот е бил жена, и то не коя да е, а Ум Калсум, несравнимата арабска певица, звездата на Ориента, славея на Кайро, Безсмъртната, онази, която наричали „Четвъртата пирамида“!

Разтърсен от това откровение, той се преобразил за една нощ, започнал да носи рокли и високи токчета, да увива главата си с тюрбан, после се посветил на исляма и изоставил занаята си на бървар, за да се заеме с по-женски труд. Не се знае дали се е оперирал. Никой и не изпитва желание да провери, защото освен неговия апломб, облекло, прическа и ярък грим, у Ум Калсум няма нищо женствено: набит силует на камшонджия, косми по ръцете, синкава брада, която към края на деня избива под светлия фон дьо тен, шкембе на алкохолик и гласище на жандарм. Лафуин, рижавият, който отговаря за спорта при нас, твърди, че тя си е запазила мъжките атрибути и не си инжектира хормони.

Ум Калсум царува в редакцията на „Утре“. Сякаш на трон зад високия тезгях от акажу тя наблюдава със стъклен, но властен поглед всеки, който влиза или излиза. Всеки, който навлезе в нейния периметър, се чувства длъжен да я поздрави – дори да направи реверанс – почест, на която тя никога не отвърща. Ако трябва да ѝ поискаме нещо, винаги го правим с уважение и дори с лека сервилност – Впрочем в нейно присъствие това нещо веднага престава да бъде нейно задължение и се превръща в благоволение, с което може да те удостои или не. Когато зазвъни телефонът, тя се вглежда в него с неодобрение и изчаква петнайсет позвънявания преди да вдигне, за да се увери, че натрапникът наистина държи на обаждането си. Нищо не може да поколебае Ум Калсум. Тъй като хората, които я чуват в слушалката, се обръщат с „господине“, щом гласът ѝ отекне, тя с величествено спокойствие неизменно ги поправя – „госпожа!“. Лафуин веднъж ѝ подхвърли перфидно:

– Сигурно е отчайващо, да обяснявате на всеки, че сте жена?

– Така беше и в предишния ми живот.

Къде живее тя след работа? С кого?

В тесния коридор се отърквам в нея, докато вървя към изхода. Тя потръпва при допира ми, смаяна, че някакво човешко същество се вмква в мечтанията ѝ, вира се в мен с напрегнато тяло, пита се за стотен път кой съм, отказва се и пак плъзва бърсалката си по линолеума.

Тъкмо преди фойето приближавам кабинета на шефа, който е забравил да затвори вратата. Забавям ход: с какво се занимава, когато не ни крещи?

Господин Филибер Пегар е приседнал върху бюрото и пуши хаванска пура, загледан в улицата, оброчена от тъмни кадифени завеси. Мисли си, че е сам на света. Вместо да проклина служителите си, медитира. Димът се издига тържествено от кафявата пура, завършваща с пръстенче бяла пепел. Той не раздухва огънчето, не я поднася към устата си, оставя я да изгаря бавно, поставил си за цел връхчето да остане непокътнато възможно най-дълго. Неволно спирам при вида на тази необичайна гледка.

Като се вглеждам по-добре, си давам сметка, че той не се е извърнал към прозореца, а към момиченцето, което стои в полумрака, момиченце на седем години с руси плитки и рокличка на шотландско каре. Докато той ѝ се усмихва, тя му прави кокетни муцунки.

Коя е тя? Не е позволено да идват деца във вестника...

Детето забелязва присъствието ми и ми помахва весело.

Спонтанно отвърщам:

– Здравей.

Момиченцето закрива устата си с две ръце, смутено, сякаш съм направил голяма глупост, после се скрива зад Пегар. Той се извърща към мен:

– Каква муха те е ухапала? Защо ми казваш „здравей“?

– О, не на вас, а на момиченцето.

Посочвам с пръст детето зад него, макар че сега, вече не го виждам. Пегар настоява:

– Какво момиченце?

– Момиченцето до вас, което се крие.

Къде е то? Напразно се накланям наляво и надясно и пристъпвам една крачка в стаята, за да разбера къде се крие, но то е избягало. Невероятно! Не го забелязвам никъде. Изведнъж коленича и оглеждам зад бюрото, под креслото, отгръщам завесите.

– Огюстен, побърка ли се?

Не мога да разбера къде и как изчезна.

– Тук имаше едно момиченце! Момиченце на седем години, с руси плитки и шотландска рокля!

Лицето на Пегар се зачервява, погледът му угасва, ръцете му се разтреперват.

– Шегуваш ли се? – прошепва.

– Съвсем не. Не мога да си обясня как изчезна.

– Как така изчезна?

Приближавам се, за да разгадая фокуса, но Пегар ме спира и ме сграбчва за яката. Уплашвам се. Той се е превърнал в скален къс от омраза. Изпадам в паника. Усещам, че ще ме удуши.

– Как смееш?

Като крещи тези думи, той ме повдига, замъква ме до вратата и ме изхвърля във фойето.

– Ще си платиш. Ще си платиш много скъпо...

Струва ми се, че забелязвам сълзи по ресниците му. Той се извърща, затръшва вратата и ме оставя на пода.

Ключът се завърта в бравата. Стъпките на Пегар се отдалечават към прозореца в дъното на кабинета.

Настава тишина.

Не мога да разбера какво се случи току-що: присъствието на момиченцето, изпаряването му, реакцията на Пегар...

Изправям се и се опитвам да оправя дрехите си. Иззад вратата се дочуват ридания, плач. Залепвам ухо за нея.

Дали момиченцето не се е върнало?

Звучите стават по-отчетливи, тежко дишане, изхълцвания на едър гръден кош, мъжки стонове: плаче Пегар, не непознатото момиченце.

Ако ме открие тук като свидетел на слабостта му, ще ме екзекутира на място: побягвам.

Навън влагата на булевард „Одан“ плъзва студен воал по бузите ми. Макар че не е валило, ситни капчици лъщят върху паветата.

Някакъв пияница се прозява на пейката. Няколко домакини довършват пазаруването си. Двама младежи с качулки си шушукат в един вход. В единайсет сутринта минувачите още са малко. Едно куче се протяга. „На улицата”, беше възкликнал Пегар, сякаш щях да се потопя в оживена тълпа, кипяща от желаниа, от възбуда, от амбиции, заляла хиляди хора, живеещи със сто километра в час, с лавина от безброй богатства, сред които щях да уловя перли, достойни да присъстват на страниците на вестника. Но Шарлероа не е нито Париж, нито Лондон, нито Ню Йорк. Рано сутрин град Шарлероа спи, примигва с очи, когато стане време за обяд, показва кратки признаци на активност в късния следобед, в часа пик, макар

че струпаните един зад друг автомобили създават впечатление по-скоро за застиналост, отколкото за нетърпение. Неподвижността се е настанила отдавна в Шарлероа заедно с млечните облаци и бавния дъжд.

Оглеждам се наоколо, един гълъб отлита недоволен.

Каква информация ще събера?

Би трябвало да вляза в някое бистро, да се опра на бара, да отпивам от чашата си и да слушам клюките, подхвърляни от съдържателя или клиентите. Но тази операция изисква да ѝ отделия няколко евро. А джобовете ми са празни. Не само джобовете, а и стомахът ми. Тротоарът свършва, без да забележа, и си изкълчвам глезена.

Рухвам на земята.

О, ако можех да припадна! Да ме свестят пожарникарите, да ме откарат в спешното отделение, където ще ме нахранят със сандвич, супа, компот...

Разтривам си крака. Няма да се получи. Само ме боли. И болката ще отшуми. По-бързо от глада ми. Изправям се. Пред мен, на двайсетина метра, елегантна жена вади ябълка от кошницата си, хахапва я леко. Телефонът ѝ вибрира. Тя оставя златната превъзходна на ръба на пейката, за да отговори. Да използвам нейното разсейване и да ѝ отмъкна плода?

– Огюстен, въздържай се.

Съвестта ми предпочита глада пред срама.

– Събери информация. Върни се във вестника с новини. Иначе...

Някаква безчестна част от мен изпитва желание да спори със съвестта ми:

– Иначе какво? Нито ми плащат, нито ме признават. Този стаж не води до нищо. По-добре да прося.

Свивам рамене и продължавам по булеварда. Звънят камбани. На площад „Шарл II“ отслужват опело.

Краката ми поемат в тази посока, защото по пътя има заведение за бързо хранене. Естествено, няма да вляза – но знае ли човек? – може някой на излизане да си изхвърли в кошчето картофките или половин хамбургер. Вчера се нахраних така, не ме е гнус да вземам наяденото.

Някакъв човек ме блъсва.

Едва не се просвам, а той дори не забелязва.

Отказвам се да искам извинение – не съм в състояние да се бия – подпирам се на една фасада и си разтъквам рамото.

Нервният човек внезапно пресича улицата. Сега го виждам по-добре: около двайсетгодишен, с обемиста парка върху хилаво тяло, кестенява дълга коса под боне, гъста, но подстригана брада, тъмни очи с леко разширени зеници. Той хвърля тревожни погледи, главата му непрекъснато се върти наляво-надясно.

Той ме заинтригува.

Какво има зад него, току до рамото му?

Той се спира, попипва часовника си. Различавам по-добре птичката, която подхвърква около него.

Какво е това? Гарван? Кос?

Присвивам очи и фокусирам погледа си.

Същество с пера?

Полудявам... Дали не ставам играчка на въображението си? Вместо животно виждам миниатюрен мъж, човешка фигурка с антрацитеночерна джелаба, която гневно размахва ръце.

Преглъщам слюнката си и притискам длани към мазилката, на която съм се подпрял, за да се уверя, че наистина се намирам в действителността.

Отреща младежът бърше челото, потреперва, колебае се, после решава да се върне обратно. Хомункулусът започва да се гърчи, да прави гримаси, да крещи. Не различавам думите, но схващам, че миниатюрното създание ругае младежа.

Той се сковава, остава неподвижен. Слуша какво му казва създанието в джелаба, затваря очи, поема си дъх. Ето че сега кима. Съгласява се. След минута спокойствието го достига, изпълва го. Създанието усеща, че печели, и губи ожесточението си, заговаря по-равно, все по-сигурно в надмощието си във всеки следващ миг.

Отново надъхан, младежът се усмихва и му казва нещо. Всичко се нарежда. Те са постигнали съгласие.

Камбаните престават да звънят.

Младежът поглежда часовника си и издиша решително. Продължава в първоначалната посока с големи крачки и завива.

Аз го последвам. Наистина, това няма да ми донесе новини, но създанието, което го ескортира, като се плъзга през атмосферата, сякаш е хвърчило в небето без полъх, ме интригува.

Младежът излиза на шестоъгълния площад „Шарл II”. На стълбището на църквата се тълпят опечалени роднини, излизаци от службата. Изнасят ковчег.

Младежът продължава пътя си и се изкачва по стълбите, където тълпата застива.

На свой ред излизам на площада, когато нещо привлича погледа ми: вляво от мен върху едно кошче се мъдри кутийка с пържени картофи. Изглеждат още топли. Оставени са току-що.

Не мога да устоя и изоставям проследяването, наgrabвам ги с шепи, за да ги натъпча в устата си. Не смея да повярвам, че след няколко минути вече няма да съм гладен.

Зъбите ми се впиват в сипкавата маса. Съживявам се. Или по-скоро, ще се съживя.

Но къде е моят човек със странното си летящо създание?

Обръщам се и го забелязвам, оттатък фонтаните, на метър от служителите на погребалното бюро, които вкарват ковчег в лимузината.

Тогава той разтваря парката си, изкрещява нещо с дрезгав глас и прави рязък жест.

Отеква взрив.

Нещо раздира небето.

Въздушната вълна ме повдига.

Политам.

Падам.